

3. Чернышева О. В., Комаров Ю. Д. Церков в скандинавских странах. – М.: Наука, 1988. – 197 с.

4. «Шведська модель»: стислий огляд становлення здобутків і проблем. // «Національна безпека і оборона». – 2009. – № 1. – С. 9-56.

Топалова С.О.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА ЯК ПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасність виявилась багатою на політичні події, що відбуваються на різних континентах і у різних країнах, мають своє соціальне підґрунтя та політико-культурну специфіку, призводять до різних соціально-політичних наслідків, але, при цьому, мають спільне коріння і нагтовхують політичних експертів на формулювання загального висновку. «Brexit», обрання Д.Трампа президентом США, зростання впливу правих радикальних партій у західноєвропейських країнах дає підстави констатувати збільшення масштабів політичного популізму і говорити про відповідні тенденції у світовій політиці. Згорання процесу демократизації у Туреччині, збільшення впливу РФ на політичний процес у ЄС та США, зокрема й через інститути демократії – усе це є свідченням зростання загроз демократії і самим державам. Два майдани в Україні, що продемонстрували небачений раніше рівень соціальної активності і солідарності, але мають наслідком подальше функціонування влади у стані безконтрольності і безвідповідальності вказують на неготовність суспільства користуватися демократичними процедурами для щоденного впливу на владу. То ж спільним для цих абсолютно відмінних за багатьма параметрами процесів є те, що низку ключових причин загрозливих для демократії тенденцій варто шукати у системі освіти. У кожному випадку дисфункція системи освіти має свою специфіку, але зростання рівня політичної некомпетентності суспільства є небезпечним для усіх демократичних режимів.

Порівняльний аналіз соціального портрета виборця, що голосував за «Brexit» та за Д.Трампа дає можливість виділити деякі спільні риси, зокрема, відсутність у більшості виборців вищої освіти [1, 2]. Електоральна база європейських популістів за цим критерієм також мало відрізняється. Якщо ще недавно популістські партії і рухи не сприймалися як загроза для об'єднаної Європи, то сьогодні вона є очевидною. Однак демократичні інститути демонструють неготовність до ефективної нейтралізації цих викликів. Суспільства, що звикли до комфортного життя в умовах безпеки і «держави загального добробуту», стали інертними у сприйнятті базових демократичних цінностей. Європейські популісти, стимульовані грошима РФ, акумулюють підтримку малоосвіченого і політично некомпетентного, але активного електорату і забезпечують за його участі реалізацію стратегії РФ [3].

Отже, сучасні політичні події у різних країнах вказують на головну проблему демократії: це проблема компетентності і ефективності політичної участі громадян, від яких залежить розвиток і якість чи руйнування демократії. Проблема підвищення політичної освіченості громадян виникає у різних політичних умовах, на фоні ментальних та політико-культурних особливостей конкретного суспільства та його освітніх традицій, але вона є спільною для «стабільних» і «молодих» демократій. Перспективи її вирішення залежать від наявності та міцності «демократичного фундаменту» у свідомості суспільства, а також від усвідомлення владою та інтелектуальною елітою, перш за все гуманітарною, суті загрози та швидкості і масштабності дій по її нейтралізації.

Західноєвропейські суспільства, виховані на давньогрецькій міфології, на філософських ідеях, що обґрунтовували базові принципи демократії, на принципах лібералізму та у дусі законів, що їх втілювали, мають доволі стійкі демократичні архетипи. Одним із ключових напрямків сучасних політологічних досліджень є проблема підвищення якості сучасної демократії. Оскільки вона базується на політичній суб'єктності народу, відповідно, науковці намагаються обґрунтувати шляхи підвищення ефективності політичної участі, зокрема і електоральної. Усе частіше аргументується необхідність впровадження освітнього виборчого цензу у різних формах.

У країнах ЄС є системний підхід до політичної освіти та громадянського виховання. Школа є реальним інститутом громадянського

суспільства, що дає базові громадянські знання і формує на теоретичному та практичному рівні демократичні потреби, дає реальний досвід самоуправління та ефективної комунікації з владою. Діє низка нормативних документів, прийнятих на рівні ЄС, які зобов'язують уряди країн сприяти підвищенню рівня політичної освіти та забезпечувати громадянське виховання згідно стратегії демократичного розвитку. Однак, як бачимо, це не убезпечує європейські суспільства від політичного популізму та деструктивного впливу некомпетентних мас. Але ці суспільства мають важливі запобіжні засоби, які на нашу думку, все ж дозволять більш ефективно відповісти на загрози. Окрім демократичних традицій та архетипів, певного імунітету суспільства, до таких запобіжників варто віднести усвідомлення проблеми, передусім освітянами та інтелектуалами-гуманітаріями. Свідченням цього є не лише значна кількість монографій, публікацій, проектів, присвячених вирішенню проблеми, але і зміна філософії освіти, зумовлена усвідомленням суті і масштабів проблеми.

Ідеологи освітніх реформ визначають економічну, культурну, соціальну і особисту цілі освіти [4, с. 63-69]. Акцентування уваги на соціальній, реалізація якої має дати змогу стати компетентними, активними і гуманними громадянами зумовлене не лише розумінням того, що «Вибори – найгостріший інструмент демократії. Однак у багатьох демократичних країнах він став небезпечно тупим.» [4, с. 68]. Концепція «органічної освіти», що набирає все більшої підтримки освітян у США та західноєвропейських країнах, орієнтована саме на соціальні складові, параметри і результати освіти. То ж наявність культурного підґрунтя демократії, системного підходу до освітнього процесу, усвідомлення проблем демократії, що походять від освіти та розуміння шляхів їх вирішення збільшують шанси на швидше і ефективніше подолання викликів.

Афористичним став вислів Р.Рейгана про те, що від знищення свободи відділяє лише одне покоління. Не може бути демократії і свободи, як її базової цінності у суспільстві, що не виховувалось у дусі демократії і не розуміє цього устрою та його базових принципів. Навіть для суспільств, що будували і відстоювали демократію, недостатність багажу політичних знань чи втрати у вихованні хоча б одного покоління можуть стати критичними. Демократизація, що розпочалася у Туреччині з приходом М.К. Ататюрка, охопила усі сфери життя, кардинально змінила систему освіти. Освітняни стали носіями демократичних цінностей, а освітні заклади – головними

інститутами, що забезпечували їх поширення у суспільстві. Той факт, що після реальної чи інсценованої спроби військового перевороту було заарештовано і звільнено з роботи тисячі освітян вказує на розуміння владою загрози для авторитарного режиму, що походить від їхньої свідомості і діяльності. А те, що суспільство, яке протягом майже століття йшло шляхом демократизації, не демонструє достатньої протидії авторитарним тенденціям у системі влади є свідченням слабкості його демократичних основ. Свобода не стала головною цінністю.

В Україні проблема постає на іншому фоні. Ще Б. Кістяківський, намагаючись визначити причини того, що ідеї західноєвропейського лібералізму не зрозумілі не лише для народу, але й для інтелігенції, говорив про відсутність культурного підґрунтя для цього. Не могло воно сформуватись, з відомих причин, за часів СРСР, не формується цілеспрямовано і зараз. Загальноосвітня школа, де діти проходять перший етап громадянської соціалізації, виховує учнів згідно кращих радянських традицій. Культ влади і її носіїв; підданська культура; подвійна психологія і мислення подвійними стандартами; пасивність і орієнтація на виконання розпоряджень, що сприймається як реальне самоуправління – ось той багаж соціалізації, який доводиться бачити у першокурсників. Якщо виходити з того, що завданням вищої освіти є виховання інтелектуальної еліти у різних галузях, яка має не лише глибокі фахові знання, але і відповідний рівень політичної компетентності та елітарні громадянські якості, то 36 аудиторних годин, відведених на вивчення дисципліни «Політологія» на фоні відсутності елементарної бази шкільних знань, очевидно, на думку «ідеологів демократизації», достатньо. У коледжах дисципліна взагалі вважається зайвою. То ж для пересічного виборця політичні знання не вважаються потрібними.

Отже, склалася парадоксальна ситуація, за якої держава, що протягом 25 років декларує демократизацію, не має ні системи політичної освіти і виховання громадянина в дусі демократії, ні стратегії створення такої системи, ні навіть усвідомлення необхідності її створення. Останні спроби розробити концепцію громадянського виховання здійснювалися у (!) 2012 р. Для влади, що прийшла на фоні майдану – загальнонаціонального демократичного руху, проблема формування політико-культурних передумов демократії не видається актуальною. Жодні ідеї щодо освітніх реформ не стосуються політичної освіти та громадянського виховання. Політологи, безпосереднім завданням яких є не лише формування знань і

виховання, але і вплив на владу, згідно соціальної місії гуманітарної еліти, є вкрай пасивними. Тому суспільство, яке має певні ментальні передумови демократичності і потенційно активних носіїв цих традицій – молодь (герої Крут, організатори і учасники «Революції на граніті», два майдани) перебуває у замкнутому колі некомпетентності і невміння користуватися демократичними механізмами.

Для сучасної України загроза від політичної некомпетентності має перебувати не лише у площині популізму. Зовнішня агресія, що почалася ще у 2004 р. з інформаційної війни; системна дисфункція та тотальна корумпованість влади, невміння суспільства тримати владу під постійним контролем; активізація зусиль країни-агресора, спрямованих на посилення руйнівних дій зсередини – усе вказує на те, що питання політичної освіти сьогодні є таким же питанням національної безпеки, як армія та оборона. На рівні влади розуміння цього відсутнє. То ж без солідарного тиску на владу, без активної роботи у громадському секторі політологів, які усвідомлюють свій професійний та громадянський обов'язок, відповідальність перед суспільством, шанси на вирішення проблеми є примарними.

Література

1. Brexit в цифрах: за выход из ЕС голосовали пенсионеры и читатели «желтой» прессы. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/abroad/47216-brexit-v-tsifrah-za-vyihod-iz-es-golosovali-pensioneryi-i-chitateli-zheltoj-pressyi.htm>
2. Выборы в США – За Трампа голосовали белые необразованные ... Електронний ресурс. Режим доступу: zn.ua/.../za-trampa-golosovali-belye-neobrazovannye-ameri
3. Русская весна в Европе. Популисты объявили крестовый поход на ЕС Електронний ресурс. Режим доступу: http://news.liga.net/articles/world/14680117russkaya-vesna_v-evrope_populisty_obyavili_krestovyy_pokhod_na_es.htm
4. Кен Робінсон, Лу Ароніка. Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / Переклада з англ.. Ганна Левів. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.